

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**КОВАЧ АТТИЛА ШТВАНОВИЧ**

УДК 37.048.4:37.036:069

**ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВ У МУЗЕЙНО-ОСВІТНЬОМУ  
СЕРЕДОВИЩІ ЗАКАРПАТТЯ (20-ті р. ХХ – початок ХХІ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата педагогічних наук



Рівне 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,  
Міністерство освіти і науки України.

**Науковий керівник:** доктор педагогічних наук, доцент  
**ОПАЧКО Магдаліна Василівна,**  
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,  
доцент кафедри загальної педагогіки  
та педагогіки вищої школи.

**Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, старший науковий  
співробітник  
**ФІЛІПЧУК Наталія Олександрівна,**  
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені  
Івана Зязюна НАПН України,  
провідний науковий співробітник  
відділу змісту і технологій педагогічної освіти;

кандидат педагогічних наук, старший науковий  
співробітник  
**МІХНО Олександр Петрович,**  
педагогічний музей України НАПН України,  
директор.

Захист відбудеться 14 травня 2021 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої  
вченої ради Д 26.452.01 в Рівненському державному гуманітарному  
університеті за адресою: 33000, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Рівненського  
державного гуманітарного університету (33000, м. Рівне, вул. Пластова, 31).

Автореферат розіслано 14 квітня 2021 р.

**Учений секретар**  
спеціалізованої вченої ради



**О. А. Гудовсек**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність дослідження.** Процес досягнення українським суспільством європейських стандартів вимагає суттєвої модернізації всіх суспільних інститутів, зокрема освітніх і культурних. Освітні реформи спрямовані на створення нових умов для навчання, виховання, розвитку особистості, її якостей, властивостей, компетентностей. Сформованість у випускника загальноосвітньої школи сукупності компетентностей означає його спроможність спілкуватися (рідною й іноземною мовами), розв'язувати задачі прикладного змісту з математики, фізики, інженерно-технічної галузі, бути комп'ютерно грамотним, уміти вчитися й організовувати свій час для навчання та дозвілля, мати навички прийнятної соціальної та громадянської поведінки, виявляти ініціативність і практичність, винахідливість і творчість у різних сферах соціального та культурного життя, а також, що особливо важливо, усвідомлено ухвалювати рішення про освітній і професійний розвиток, сферу професійної діяльності, з якою пов'язує свою подальшу долю, власний життєвий шлях.

Професійна орієнтація, що її у шкільному житті забезпечують зусиллями ентузіастів, відчутно позначається на професійному самовизначенні учнівської молоді. З огляду на завантаженість учителів, їхню зосередженість на організації умов для засвоєння навчального матеріалу профорієнтація позбавлена системного характеру, а випускники шкіл відчують проблеми із професійним самовизначенням. Серед випускників угорськомовних шкіл, які здебільшого зорієнтовані на Угорщину не тільки через мовні проблеми, а й унаслідок браку повноцінної інформації про професії, здобуття яких можливе у країні, способів її донесення до учнів, а відтак обирають свій подальший життєвий шлях методом «проб і помилок», відсоток таких осіб особливо високий.

Сучасна система профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю потребує оновлення та модернізації. Сьогодні цей процес виходить на новий рівень, пов'язаний із поєднанням та інтеграцією різних форм, методів і засобів (традиційних та інноваційних). Спектр інноваційних підходів до розроблення проблем професійної орієнтації учнівської молоді охоплює використання засобів музейно-освітнього середовища Закарпаття. На основі аналізу проблеми дослідження постає очевидною недостатність висвітлення в українській і зарубіжній фаховій літературі профорієнтаційного потенціалу музейної педагогіки (за винятком історії розвитку освіти у поєднанні із становленням музеїв Закарпаття).

У сучасному трактуванні музей є соціально-науковим інститутом, спрямованим на ознайомлення відвідувачів із різними (живими або неживими) експонатами й унікальними експозиціями.

Інформаційний, освітній і виховний потенціал вітчизняних музеїв використовують неповністю, зважаючи на низку причин, а насамперед – фінансування за «залишковим принципом» упродовж десятків років, недоліки в системі управління тощо. Як відомо, музеї Європи дуже популярні серед відвідувачів не лише завдяки зберіганню цінних і рідкісних предметів, мистецьких шедеврів, унікальних колекцій, а й через оптимальні способи

представлення музейних експонатів і форми взаємодії з відвідувачами. Йдеться про дедалі частіше застосування у мистецьких акціях інформаційних і цифрових технологій та засобів, як-от можливість подорожувати музеями світу в соціальних мережах.

У такому контексті, а також з огляду на те, що відвідування музеїв сприяє ефективному ознайомленню із професіями – їхньою історією, умовами, знаряддями, результатами праці, специфікою та регіональними особливостями тієї чи тієї професійної діяльності, використання досвіду минулого у поєднанні із сучасним потенціалом інформаційних технологій уможливорює оптимізацію системи профорієнтаційної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл, зокрема Закарпаття.

Проблеми теорії та історії професійної орієнтації молоді знайшли своє відображення в численних публікаціях і наукових розробках українських – Ю. Барабаш, Л. Гуцан, Д. Закатнов, А. Гончарова, Т. Колісник, С. Комарова, В. Копетчук, Н. Михайленко, О. Олеярник, В. Панченко, М. Піддячий, Н. Побірченко, Х. Процко, Е. Смирнова, М. Тименко, Б. Федоришин, М. Янцур, а також зарубіжних – С. Бредлі (С. Bradley), Л. Картер (L. Carter), М. Мекнайт (M. Mcknight), Г. Реєр (G. Reier), зокрема угорських – К. Голомбош (K. Galambos), Л. Захер (L. Zacher), М. Кендерфій (M. Kenderfi) авторів.

Проблеми теоретико-методичних засад професійного самовизначення молоді розроблено у працях О. Безкоровайної, Н. Гончарової, О. Джури, В. Єндальцева, Л. Йовайші, І. Козубовської, Е. Клімова, Т. Козак, М. Леврінц, В. Рибалки, Т. Козак, С. Чистякової, О. Литвина, Н. Литвинової, В. Онищенко, Б. Федоришина, В. Ярошенко й ін.

Проблеми професійної орієнтації учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти, закладах позашкільної освіти та інших соціальних інститутах розкрито у публікаціях І. Бежа, І. Загашева, С. Загребельного, А. Іванової та ін. Питання профорієнтаційної роботи у змісті викладання окремих предметів природничого профілю досліджено в доробках В. Барко, Н. Буринської, С. Д'яковича, Д. Епштейна, М. Поліщука (хімія); Н. Андрєєвої, Ц. Барабаш, Ю. Барабаша, Е. Бруновт, І. Зверєвої, А. М'ягової, Н. Малиновської (біологія); В. Шарко (екологія); Г. Баса, А. Глазунова, Т. Гнедіної, Б. Гусарева, В. Полякова, М. Опачко, Н. П'ятківської, В. Разумовського, Л. Резнікова, В. Сагарди, В. Свічара, А. Усової (фізика); В. Хільковець (навчально-трудова діяльність) і багатьох інших дидактів і методистів.

Питання професійної орієнтації молоді в зарубіжних країнах осмислено у студіях Н. Абашкіної, М. Кузіва (Німеччина); Н. Балацької (Англія); О. Бордякової, Л. О. Пьорта (Польща); С. Гриншпуна, Ю. Загребнюком (США, Великобританія, Франція); Т. Гурмана, Н. Лавриченко, І. Керестеня (Угорщина); О. Носкової (Росія); С. Фукуями (Японія).

Відомості про музейно-освітнє середовище Закарпаття, його зв'язок із вихованням і становленням особистості відображено в архівних джерелах, матеріалах «Товариства «Просвіта» й «Общества А. Духновича», періодиці Закарпаття на різних історико-культурних етапах розвитку краю.

Таким чином, актуальність досліджуваної проблеми зумовлена *суперечностями* між:

- суспільним замовленням на освіченого, культурного, творчо мислячого, компетентного, здатного до самостійного вибору подальшого професійного шляху випускника школи та стихійним характером профорієнтаційних впливів на учнів у її стінах;
- потребою здійснення компетентнісного підходу до реалізації змісту освіти в сучасній школі та неопрацьованим досвідом використання краєзнавчої, полікультурної, регіональної історико-культурної спадщини у формуванні компетентностей, зокрема й тих, що забезпечують самостійний і усвідомлений вибір професійного життєвого шляху випускниками шкіл;
- потребою оновлення та модернізації підходів до профорієнтаційної роботи з учнями та відсутністю на практиці інноваційних профорієнтаційних проєктів, що ґрунтуються на використанні освітнього, інформаційного та музейного середовищ.

**Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами.**

Напрямок дисертаційної роботи пов'язаний із темою наукового дослідження кафедри педагогіки і психології Ужгородського національного університету «Розвиток вітчизняної педагогічної освіти в світовому контексті» (державний реєстраційний номер № 018U004996). Тему дисертації затверджено вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 3 від 24.03.2016) та уточнено вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 10 від 21.10.2019).

Актуальність дослідження й окреслена тематика сприяли визначенню основних його компонент.

**Мета дослідження:** узагальнити теоретичні надбання та практичний досвід професійної орієнтації у виокремлених хронологічних рамках функціонування музейно-освітнього середовища Закарпаття та виявити можливості використання цінних надбань минулого у поєднанні із сучасними інформаційними технологіями для профорієнтаційної роботи з учнями.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1. Дослідити становлення професійної орієнтації молоді в контексті зарубіжного та вітчизняного культурно-історичного суспільного розвитку.
2. Обґрунтувати поняттєвий апарат дослідження.
3. Схарактеризувати особливості професійної орієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття впродовж столітнього періоду.
4. Виявити можливості використання історичного досвіду для профорієнтації учнів у змісті освітньо-виховної та гурткової, позакласної та позашкільної роботи в умовах сучасного музейно-освітнього середовища.
5. Проаналізувати результати емпіричного дослідження на предмет вивчення стану профорієнтаційної роботи в сучасній школі та розробити методичні рекомендації для вчителів.

**Об'єкт дослідження:** музейно-освітнє середовище Закарпаття (20-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття).

**Предмет дослідження:** профорієнтація учнів засобами музейно-освітнього середовища Закарпаття у визначений період.

Виконання поставлених завдань детермінувало залучення таких методів дослідження, як: загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, класифікація), використані для аналітичної обробки наукових джерел і виокремлення етапів розвитку профорієнтації учнів

упродовж столітнього періоду; *пошуково-бібліографічний* – для вивчення архівних і бібліотечних фондів, каталогів, описів, видань у межах відтворення хронології становлення та розвитку музейно-освітнього середовища Закарпаття; *системно-історичний* – для опрацювання вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел із проблеми становлення та розвитку професійної орієнтації; *історико-порівняльний* – для порівняння подій, явищ, фактів, поглядів на аналізовану проблему з реаліями сьогодення; *прогностичний* – для окреслення напрямів застосування історико-культурного досвіду в сучасних умовах організації професійної орієнтації учнів із використанням можливостей музейно-освітнього середовища й упровадження прогресивного історичного досвіду у практику профорієнтації учнів у сучасних умовах; *емпіричні* (спостереження, бесіда, тестування, інтерв'ю та самооцінювання) – з'ясування стану профорієнтаційної роботи в окремих школах регіону й ефективності запропонованої моделі профорієнтації в сучасних умовах музейно-освітнього середовища Закарпаття; математичні (математичної статистики) – для обробки результатів емпіричного дослідження, кластерного аналізу.

**Хронологічні межі** дослідження охоплюють період від 20-тих років ХХ століття до початку ХХІ століття.

Розвиток соціально-культурних та освітніх інститутів на Закарпатті співпадає із початком демократичних перетворень у краї, що пов'язаний із входженням Закарпаття на правах автономії у склад Чехословаччини з назвою Підкарпатська Русь. Тому верхня межа –1920 рік – пов'язана із становленням нової демократичної чехословацької держави, усіх суспільних інститутів (школи, музеї, зокрема), розбудовою економічного, політичного, виробничо-промислового, господарського суспільних ланок, які, в свою чергу, сприяли формуванню регіонального ринку праці, забезпеченню краю необхідними професіями. У Празі дня 20 XII 1919 року Міністерство шкільництва та народної освіти (число справи 62.756-19. 902) на основі «Розпорядку пражського правительства з дня 18 листопада 1919 року (число справи 26.536- 1919) – прийняло головний закон, що скеровував розвиток освіти, шкільництва, культурно-просвітницьких установ – Закон про «Літературну мову для Карпатської Русі».

Нижня межа – 2020 рік – пов'язана із актуалізацією проблеми вибору учнівською молоддю подальшого професійного шляху і співвідноситься із Розпорядженням кабінету міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення» Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 561 від 01.07.2020, Розпорядженням КМ № 1278-р від 21.10.2020).

**Джерельну базу дослідження** складають матеріали та документи Державного архіву Закарпатської області в Ужгороді та Берегові, архівів Закарпатського краєзнавчого музею, фондів і наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, серед яких – підручники, програми, які використовували в освітньо-виховному процесі шкіл Закарпаття на різних історико-культурних етапах розвитку, річні звіти про діяльність закладів загальної середньої освіти, навчально-методична та наукова література, матеріали періодики, а також сучасні дослідження з проблем музейної педагогіки та профорієнтації («Педагогічна газета», журнал «Музей»).

**Наукова новизна й теоретичне значення** дослідження полягає в тому, що автором *уперше*:

- розроблено періодизацію становлення та розвитку музейно-освітнього середовища Закарпаття у визначених хронологічних межах (20-ті роки ХХ століття – початок ХХІ століття);
- визначено особливості профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття в кожний із виокремлених періодів;
- висвітлено етапи становлення професійної орієнтації молоді в контексті зарубіжного та вітчизняного суспільного розвитку й визначено найважливіші чинники, що впливали на зміст, форми, методи і засоби профорієнтації учнів на кожному культурно-історичному етапі;
- виявлено можливості використання столітнього досвіду профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття;
- розкрито науково-методичні засади та модель реалізації мети й завдань професійної орієнтації учнів в умовах трансформації музейно-освітнього середовища Закарпаття на основі залучення досвіду минулого у поєднанні із сучасними інформаційними технологіями;

*уточнено:*

- сутність понять «професійна орієнтація учнів», «профорієнтаційний потенціал музейної педагогіки», «музейно-освітнє середовище», «музейно-освітній процес», «музейно-освітня взаємодія», «профорієнтація учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття»;
- сутність профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі з використанням інформаційних технологій;

*удосконалено:*

- засоби та методи профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти у музейно-освітньому середовищі Закарпаття;

*подальшого розвитку набули* засоби та методи профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти у музейно-освітньому середовищі Закарпаття.

**Практичне значення результатів** полягає у створенні віртуального комплексу «Музей професійної орієнтації»; упровадженні профорієнтаційних методів, форм, засобів роботи в умовах музейно-освітнього середовища з біологічними, фізичними, хімічними та географічними стендами; підготовці методичного посібника для вчителів-предметників на допомогу у профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття із застосуванням сучасних інформаційних ресурсів.

Основні положення та висновки дисертації може бути використано під час розроблення лекційних занять і семінарів з історії розвитку вітчизняної педагогічної думки, матеріалів на допомогу вчителям, студентам-практикантам в організації професійної орієнтації учнів у змісті вивчення дисциплін природничо-наукового циклу, а також позакласній і позашкільній роботі.

Результати дослідження впроваджено в освітньо-виховний процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 709101-14 від 27. 02. 2020 р.), Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 09-10/125 від 27.02.2020 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 1174 від 08.06.2015 р.); загальноосвітніх шкіл: Великодобронської

загальноосвітньої школи I–III ступенів Ужгородської районної ради Закарпатської області (довідка № 148 від 24.02.2020 р.); Червонівської загальноосвітньої школи I–III ступенів Ужгородської районної ради Закарпатської області (довідка № 01-12/17 від 24.02.2020 р.); Рафайнівської загальноосвітньої школи I–II ступенів з угорською мовою навчання Берегівської районної ради Закарпатської області (довідка № 5/01-14 від 24.02.2020 р.); Середнянської загальноосвітньої школи I–III ступенів Ужгородської районної ради Закарпатської області (довідка № 221 від 24.02.2020 р.).

**Апробація результатів дослідження.** Одержані результати дослідження знайшли відображення в колективній монографії, у статтях фахових журналів із педагогіки, збірників наукових праць, матеріалів конференцій:

- *міжнародних*: «Kora gyermekkori nevelés szakmai megújításának útjai» (Hajdúböszörmény, 2017), «Nyelvi és kulturális sokszínűség Közép-Kelet Európában: értékek és kihívások Nemzetközi Interdiszciplináris» (Beregszász 2016);
- *усеукраїнських*: «Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації» (Тернопіль, 2013), «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя» (Запоріжжя, 2014), «Педагогічні інновації у фаховій освіті» (Ужгород, 2016), «Музейна педагогіка в науковій освіті» (Київ, 2019).

**Основний внесок здобувача в працях, опублікованих у співавторстві.** У статті [1] (у співавторстві з Т. Поповою та І. Керестеньом) (2015) авторові належить опрацювання теоретичних джерел (0,4 др.арк.); у публікації [11] (співавторство з І. Керестень і М. Опачко) (2016 р.) – розроблення основних напрямів використання засобів музейної педагогіки у початкових класах (0,4 др. арк.); у публікації [10] (у співавторстві з І. Керестеньом) (2016 р.) авторським є розгляд основних періодів розвитку музейної педагогіки (0,37 др. арк.); у статті [2] (співавтор І. Керестень) (2017 р.) здобувач виклад структуру віртуального музейного центру «Музей професій» (0,9 др. арк.); у статті [4] (у співавторстві з М. Опачко) (2019 р.) автору належить розроблення шляхів застосування засобів музейної педагогіки у профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю (0,2 др. арк.); у статті [5] (співавтор з М. Опачко) (2020 р.) дисертантом визначено чинники, які впливали на становлення та розвиток професійної орієнтації як системи підготовки молоді до життя і праці (0,16 др. арк.); у посібнику [16] (у співавторстві з М. Опачко) (2020 р.) здобувач окреслив напрями упровадження та використання засобів музейної педагогіки у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін (біології, хімії) (1,95 др. арк.); у статті [7] (співавтор М. Опачко ) дисертантом окреслено результати емпіричної перевірки дослідження (0,9 др.арк).

**Публікації.** Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 16 наукових публікаціях (із них 10 одноосібних), серед них: 7 відображають основні результати дисертації (1 закордонне наукове періодичне видання), 8 мають апробаційний характер, 1 додатково відображає результати дисертації.

**Структура дисертації:** дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списків використаних джерел до кожного з розділів, висновків, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 285 сторінок (основна текстова частина – 190 сторінок).



## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, проаналізовано ступінь вивчення проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їхню апробацію та впровадження, подано відомості про публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі *«Теоретичні засади професійної орієнтації учнів в умовах музейно-освітнього середовища»* проведено історико-соціальний аналіз проблеми професійної орієнтації учнів, простежено зв'язок між становленням і розвитком музейно-освітнього середовища Закарпаття із профорієнтаційними впливами на учнів загальноосвітніх шкіл упродовж столітнього періоду, розглянуто та систематизовано категорійний апарат дослідження, висвітлено його джерельну базу.

Аналіз науково-джерельної бази дослідження дав змогу: розробити періодизацію розвитку професійної орієнтації як системи підготовки молоді до вибору майбутньої професії; виокремити періоди еволюції професійної орієнтації, як-от: доіндустріальний, індустріальний, постіндустріальний, інформаційний; визначити типові, характерні ознаки професійної орієнтації в той чи той період суспільного розвитку; відстежити динаміку становлення професійної орієнтації як науково обґрунтованої системи підготовки молоді до вибору сфери майбутньої професійної діяльності; розкрити особливості профорієнтаційної роботи з молоддю в кожний із виокремлених періодів; окреслити сучасні тенденції та перспективи розвитку форм і методів профорієнтаційної роботи з урахуванням сучасних суспільних, культурних, освітніх, інформаційних викликів.

У розділі професійну орієнтацію представлено як динамічну систему, еволюція якої залежить від актуальних у той чи той період цивілізаційного розвитку викликів; показано єдність цілей, змісту, форм, методів і засобів профорієнтаційної роботи з молоддю в кожний із виокремлених її періодів. Також звернено увагу на особливості проєктування новітніх підходів до реалізації цілей і завдань профорієнтації сучасних учнів, що ґрунтуються на методології синергетики, втілених в інтеграції можливостей інформаційних технологій (як динамічного, хаотичного руху) та музейного середовища (як статичного, усталеного, консервативного), що набуває вияву в умовах освітнього процесу.

Розкрито поняттєвий апарат дослідження. З огляду на простежену в ході аналізу наукової літератури неоднотайність представників сучасного педагогічного дискурсу щодо бачення сутності поняття «освітнє середовище» останнє, з урахуванням різних аспектів (філософського, психологічного, педагогічного, культурологічного), визначено як компонентну структуру, що охоплює: частину освітнього простору (обмеженого особливостями та матеріально-технічними можливостями освітніх закладів); інформаційно-технологічні умови реалізації завдань і цілей профорієнтації; комплекс організаційно-діяльнісних впливів на учнів для досягнення профорієнтаційних цілей.

З'ясовано, що музейне середовище – це сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками (музейна колекція), є об'єктом спеціального виду наукової та культурно-освітньої діяльності, а

також передбачають комплектування, зберігання, охорону, використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України. Інтеграція знань про освітнє і музейне середовища уможливила формулювання визначення музейно-освітнього середовища.

У розділі схарактеризовано поняття «музейно-освітнє середовище Закарпаття», виокремлено різні за тривалістю та динамікою етапи його розвитку: домузейний, становлення музейної справи, розвитку (чехословацький період), занепаду (угорський період), відродження (радянський період), оновлення (період незалежності), трансформації (сучасний період). Розкрито історичні особливості становлення культурного тла (фону) дослідження. Простежено становлення музейно-освітнього середовища в чехословацький період і його подальший розвиток до сучасних днів. Розглянуто зв'язок школи та музею крізь «профорієнтаційну призму», увиразнено сутність цього зв'язку на виокремлених етапах.

У контексті аналізу особливостей становлення музейно-освітнього середовища в чехословацький період і його подальшого розвитку до сучасних днів подано основні характеристики музейно-освітнього середовища Підкарпатської Русі (назва Закарпаття в чехословацьку добу): нівелювання дистанції між школою та музеєм; проведення значної кількості виставок з участю вчителів і учнів; забезпечення спеціально організованої «виставкової» роботи для підготовки експонатів на виставки; залучення до створення музейних експонатів учнів різних шкіл (народних, горожанських, ремісничих) і різних національних груп (русинів, угорців, чехів, євреїв, Румунів); підтримка та безпосередня участь у музейно-освітньому процесі товариств «Педагогічного», «Етнографічного», «Товариства «Просвіта» й «Общества А. Духновича». Констатовано, що профорієнтаційний вплив музейно-освітнього середовища полягав у популяризації народних ремесел, характерних для того чи того регіону, організації численних курсів із овочівництва, садівництва, квітникарства, тваринництва та бджільництва тощо.

У роботі схарактеризовано сучасний етап розвитку музейно-освітнього середовища, рушійною силою якого є трансформація традиційних уявлень про музей, зумовлена суспільно-економічним і культурно-історичним розвитком суспільств. У сучасній постмодерністській інтерпретації культури, а також унаслідок інноваційної модернізації та появи нових форм музей може функціонувати як: «уявний музей», «музей-форум», віртуальний музей, «кібер»-музей, музей-бібліотека, архів-музей, музей-«бренд» тощо. Профорієнтаційний вплив сучасного музейно-освітнього середовища припускає відвідування віртуальних музейних експозицій, які не лише представляють окремі артефакти, а й висвітлюють професійну діяльність загалом. Ідеться про можливість побудови розгорнутої культурно-історичної картини еволюції професії – від її зародження та становлення до розвитку (знаряддя праці, виробничі процеси) та трансформації (перетворення чи повне зникнення).

Визначено, що технологія віртуальної реальності відкриває унікальні перспективи виконання нових завдань інноваційної освіти, дотичних до організації відеопереглядів, віртуальних профорієнтаційних екскурсій, створення банку навчально-методичних матеріалів для дистанційної освіти, профорієнтаційної підготовки й ін.

У другому розділі «Використання музейно-освітнього середовища у професійній орієнтації учнів» схарактеризовано особливості проектування музейно-освітнього середовища для профорієнтації учнів, а також визначено роль і місце засобів музейної педагогіки в такому процесі.

У розділі осмислено специфіку проектування музейно-освітнього середовища у межах професійної орієнтації учнів, а відтак визначено роль засобів музейної педагогіки у професійній орієнтації учнів та їхнє місце у музейно-освітньому середовищі. На основі аналізу джерел із проблеми дослідження та власних наукових розвідок поняття «профорієнтаційний потенціал музейної педагогіки» потрактовано як нерозроблені та невикористані можливості технологій (форм, методів і засобів) музейної педагогіки. У пропонованому контексті розкриття педагогічного потенціалу охоплювало: а) розроблення сучасних інтерактивних засобів музейної педагогіки; б) застосування останніх для профорієнтації учнів, зокрема угорськокомовних шкіл Закарпаття.

Розроблення сучасних інтерактивних засобів музейної педагогіки передбачало укладання автором методичного посібника для учнів і вчителів закладів загальної середньої освіти «Впровадження інноваційних засобів музейної педагогіки для професійної орієнтації учнів у процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу: біології, хімії, фізики», а також створення постійно діючого віртуального комплексу «Музей професійної орієнтації» (робоча назва – «Музей професій») для використання під час профорієнтаційної роботи з учнями й у процесі навчання, й у ході позакласної та позашкільної роботи.

Застосування сучасних інтерактивних засобів музейної педагогіки уможливило профорієнтаційну взаємодію вчителів та учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття.

Профорієнтаційну взаємодію у музейно-освітньому середовищі витлумачено як цілеспрямований процес засвоєння учнями профорієнтаційних знань (про професії, засоби, умови, вимоги праці, можливості кар'єрного становлення й успіху), умінь; досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу професій, праці тощо.

Аналіз виникнення, становлення та розвитку музейно-освітнього середовища Закарпаття, проведений у першому розділі дисертації, слугує підставою для конкретизації основних принципів створення моделі (див. рис.1), серед яких:

- урахування особливостей профорієнтаційної роботи у музеях різного профілю (історичні, природничі, технічні, архітектурні тощо);
- дотримання в ході організації музейно-профорієнтаційної роботи етапів попереднього проектування профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття – від цілепокладання до діагностування прогнозованих результатів;
- використання елементів технології навчання як дослідження, характерних для чехословацького періоду, як-от: залучення учнів до створення музейних експонатів, виставок, відвідування віртуальних і реальних музеїв тощо;
- відмова від ідеологізації профорієнтаційної взаємодії з огляду на реалізацію музейно-освітнього процесу на засадах технології

співробітництва, що набуває вияву на рівнях співпраці та співтворчості вчителів та учнів;

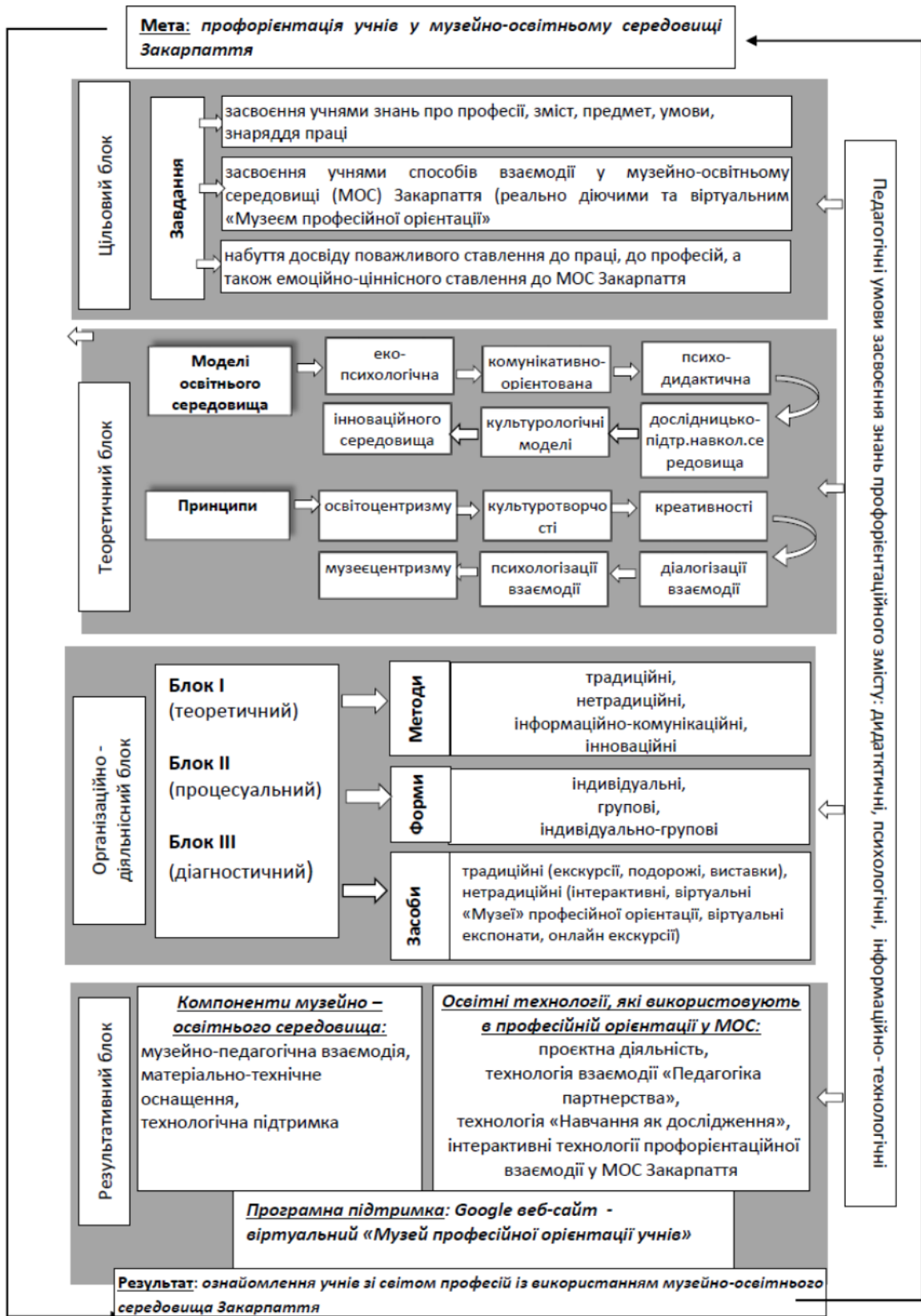


Рис.1. Модель професійної орієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття

- увага до регіональної специфіки у профорієнтаційній роботі (збір і розроблення у межах профорієнтації музейних експонатів краєзнавчого характеру, оформлення віртуальних виставок, відвідування віртуального «Музею професій», ознайомлення із професіями минулого та майбутнього тощо);
- дотримання вимог полікультурності та політкоректності в організації профорієнтаційної взаємодії;
- урахування особливостей психофізіологічного й інформаційно-комунікативного розвитку сучасних учнів.

Констатовано, що вищевказані принципи набувають реалізації й у процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу, й у ході гурткової, позакласної та позашкільної роботи. Профорієнтація з використанням засобів музейної педагогіки ґрунтується на використанні різних методів, форм і може супроводжувати майже всі види навчально-пізнавальної діяльності учнів, як-от:

1. Бесіда із демонстрацією слайдів, презентацій, відеоматеріалів тощо про професії, пов'язані з темою й окремого уроку, й розділу.
2. Розв'язування задач, виконання завдань, що мають прикладний характер і уможливають формування уявлення про фрагмент професійної діяльності: елемент професійної ситуації, компонент професійного завдання тощо.
3. Проектно-дослідницька діяльність учнів на уроках і в позаурочний час, яка опирається на інтеграцію змісту навчання та знань про професії (конкретного типу) чи професію. Проектна діяльність може стосуватися дослідження професій певного типу (наприклад, «Людина – Природа») і складання «піраміди знань», обов'язкових для таких професій (знання з біології, хімії, фізики).
4. Домашній експеримент і лабораторна робота, що дають змогу почуватися в ролі фахівця, для якого послідовність виконання тих дій, які передбачено в експерименті (лабораторній роботі), є звичним фрагментом професійної діяльності.
5. Поєднання перегляду фрагментів навчальних фільмів, пов'язаних із професією та виробництвом, із роботою у віртуальному музеї професій.
6. Екскурсії до музеїв, на виставки передового досвіду.
7. Проведення на уроках сторінок усних журналів для ознайомлення учнів із фактами з біографії видатних учених, винахідників, інженерів.

Успіх професійної орієнтації учнів на уроках детермінований умінням учителя пов'язати програмовий матеріал із життям, сформуванню позитивне ставлення до праці.

Організація профорієнтаційної роботи з учнями ґрунтується на використанні профорієнтаційного потенціалу інноваційного музейного середовища, яким є «Музей професій». Особливості застосування інтерактивних засобів музейної педагогіки для ознайомлення учнів із професіями, поширеними у краї, полягають у «відвідуванні» учнями віртуального «Музею професій» і пошуку та доповненні наявної інформації про світ професій новими відомостями, здобутими в ході проектної діяльності.

У розділі проаналізовано результати експериментальної роботи, проведеної у два етапи. Перший етап експерименту передбачав з'ясування

стану профорієнтації учнів на практиці в окремих школах Закарпатської області за допомогою анкетування вчителів і учнів. Унаслідок останнього встановлено, що вчителі приділяють увагу профорієнтації учнів насамперед під час навчання (ідеться про реалізацію принципу зв'язку навчання із життям шляхом показу можливостей використання засвоєваних учнями знань у практичній діяльності), а також у ході виховних заходів із профорієнтації та у процесі індивідуальної роботи з учнями, тобто у межах спілкування з окремим учнем, бесід профорієнтаційного змісту тощо.

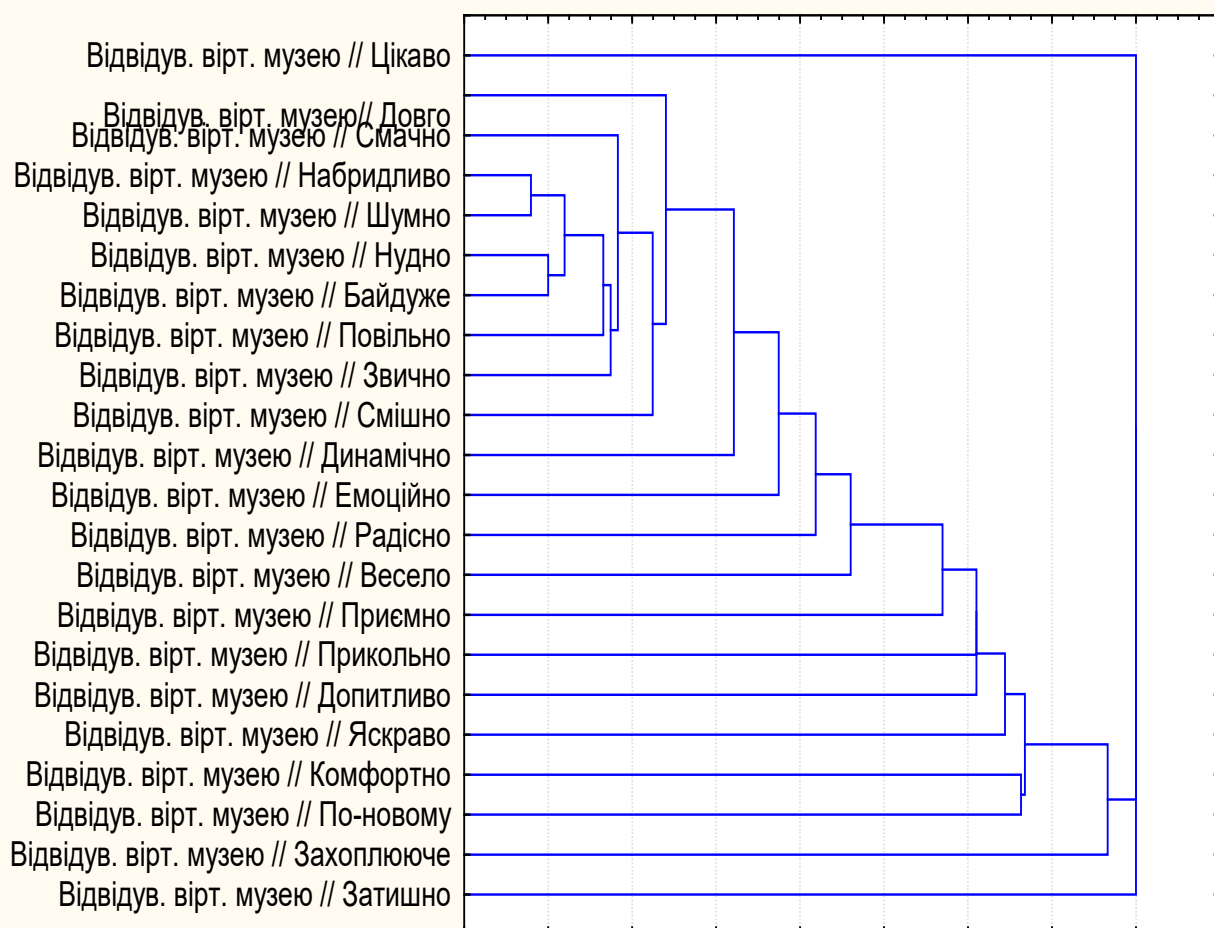


Рис. 2. Кластерний аналіз розподілу відповідей учнів на запитання «Перед тобою дві колонки прислівників. Прочитай усі. Вибери з них тільки п'ять (5 сл.), якими б ти описав відвідування віртуального музею»

Другий етап експерименту охоплював оцінювання ефективності використання постійно діючого віртуального «Музею професійної орієнтації». За результатами експериментального дослідження визначено, що застосування новітніх засобів музейної педагогіки у професійній орієнтації викликає в учнів значний інтерес, сприяє активізації системи профорієнтаційної роботи в школах (див. рис.2). У такому сенсі видаються переконливими результати кластерного аналізу ранжування вибору учнями ознак, якими вони можуть описати своє перебування у віртуальному музеї (приблизно 80% від загальної кількості опитаних після відвідування віртуального музею учнів стверджували, що зацікавилися перебуванням у віртуальному музеї, їм сподобалося проводити в ньому час, бо почувалися там комфортно та затишно).

До основних переваг віртуального музею належать:

- незалежність його відвідування від погодних умов;

- легкодоступність для учнів;
- можливість для учнів доповнювати його зміст;
- яскрава ілюстрованість фотографіями.

Отже, за результатами експериментального дослідження постає очевидним, що новітні засоби професійної орієнтації учнів, а саме – інноваційне музейно-освітнє середовище, яким є «Музей професій», мають значні переваги у використанні та перспективи щодо подальшої профорієнтаційної роботи з учнями.

## **ВИСНОВКИ**

1. Науково-методичні засади професійної орієнтації учнів в умовах музейно-освітнього середовища Закарпаття ґрунтуються на результатах узагальнення динаміки розгортання профорієнтаційної роботи за столітній період розвитку. У дисертації подано широкий аналіз динамічного процесу, пов'язаного із суспільним, науково-технічним, виробничо-промисловим прогресом, що відбувався впродовж доіндустріального, індустріального, постіндустріального й інформаційного етапів. Схарактеризовано основні тенденції та найважливіші чинники розвитку системи професійної орієнтації у змісті кожного етапу.

Акцентовано на сучасних викликах розроблення проблем профорієнтації. Визначено тенденції розвитку інформаційного суспільства (початок XXI століття), які впливають на розроблення та розвиток сучасної моделі професійної орієнтації. Серед останніх пріоритетними є такі, як: інформатизація всіх сфер життя, виробництва, економіки, промисловості; глобалізація як перспектива розвитку суспільств у сучасному цивілізованому світі; розвиток ІК технологій, компетентісно орієнтований підхід у навчанні, онлайн-освіта, розроблення нових технологій профорієнтаційної роботи, використання комп'ютерного дизайну для інформування про професії, доступність у самодіагностуванні; рефлексія досвіду минулого та проєктування професійного майбутнього тощо.

2. Поняттєвий апарат дослідження охоплює такі поняття: «профорієнтаційний потенціал музейно-освітнього середовища», «музейно-освітнє середовище», «музейно-освітній процес», «музейно-освітня взаємодія», «профорієнтація учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття». На основі аналізу наукової літератури «професійну орієнтацію учнів» потрактовано як систему підготовки молоді до вибору професійного життєвого шляху. У межах окреслення сутності «профорієнтаційного потенціалу музейно-освітнього середовища» профорієнтаційний потенціал витлумачено як нерозроблені та невикористані можливості технологій (форм, методів і засобів) музейної педагогіки у профорієнтації учнів. У контексті пропонованого дослідження розкриття профорієнтаційного потенціалу пов'язано із: а) розробленням сучасних інтерактивних засобів музейної педагогіки; б) використанням останніх для профорієнтації учнів, зокрема угорськомовних шкіл Закарпаття.

У дослідженні професійною орієнтацією учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття названо систему профорієнтаційних впливів за допомогою традиційних і новітніх засобів музейної педагогіки (подорожі

музеями он-лайн і оф-лайн, віртуальний музей, віртуальні музейні експонати тощо).

Узагальнення знань про освітнє та музейне середовища уможливило формулювання визначення *музейно-освітнього середовища* як частини інтегративного освітнього та музейного просторів, обмеженої особливостями (регіональними, статусними) та матеріально-технічними можливостями освітніх закладів; спеціально створених умов (інформаційно-технологічних, методичних, дидактичних, психологічних) реалізації цілей і завдань виховання, освіти, навчання; організаційно-педагогічних впливів (музейно-освітнього процесу), що опосередковують взаємопов'язану діяльність і комунікацію вчителя й учнів в оточенні музейних експонатів, предметів тощо. Складниками музейно-освітнього середовища обрано: музейне довкілля (предмети, експозиції, приміщення, обладнання), музейно-освітній процес (цілі, зміст, завдання, методи, форми, засоби), суб'єкти (учитель і учні) музейної комунікації у музейно-освітньому процесі, музейно-освітній взаємодії. Узагальнення моделей освітніх середовищ уможливило зарахування проєктованого в роботі музейно-освітнього середовища до моделей інтегрованого типу – як поєднання елементів інформаційної, інноваційної, дослідницької та культурологічної моделей.

3. Еволюцію поняття «музейно-освітнє середовище Закарпаття» розмежовано на різні за тривалістю та динамікою етапи, серед яких: домuzeїний, становлення музейної справи, розвитку (чехословацький період), занепаду (угорський період), відродження (радянський період), оновлення (період незалежності), трансформації (сучасний період). Розкрито історичні особливості становлення культурного тла (фону) дисертаційної роботи. Розглянуто становлення музейно-освітнього середовища в чехословацький період і його подальший розвиток до наших днів. Констатовано про початок із входженням Закарпаття із назвою «Підкарпатська Русь» до складу Чехословаччини справжнього розвитку всіх ланок суспільного життя, зокрема музейно-освітньої.

Основними характеристиками музейно-освітнього середовища Підкарпатської Русі названо: нівелювання дистанції між школою та музеєм; проведення значної кількості виставок із участю вчителів і учнів; забезпечення спеціально організованої «виставкової» роботи для підготовки експонатів виставок; залучення до створення музейних експонатів учнів різних шкіл (народних, горожанських, ремісничих) і різних національних груп (українців (русинів), угорців, чехів, євреїв, румунів); підтримка та безпосередня участь у музейно-освітньому процесі товариств «Педагогічного», «Етнографічного», товариства «Просвіта» й «Общества А.Духновича». Зазначено, що профорієнтаційний вплив музейно-освітнього середовища полягав у популяризації народних ремесел, характерних для того чи того регіону, організації численних курсів з овочівництва, садівництва, квітникарства, тваринництва, бджолярства тощо. Крім того, профорієнтаційний вплив музейно-освітнього середовища передбачав залучення культосвітніх, пропагандистських працівників та орієнтацію молоді на переважно робітничі професії й передові будівництва.



Установлено, що профорієнтаційний вплив сучасного музейно-освітнього середовища передбачає можливість відвідування віртуальних музейних експозицій, які не лише представляють окремі артефакти, що створюють уявлення про професійну діяльність, а й формують розгорнуту культурно-історичну картину історії професії від її зародження, становлення до розвитку (знаряддя праці, виробничі процеси) та трансформації (перетворення чи повне зникнення). Для досягнення системного профорієнтаційного впливу на учнів доведено доцільність використання інформаційні-комунікативних засобів та інтерактивних методів роботи з учнями.

4. Виявлення перспектив застосування історичного досвіду профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття уможливило визначення основоположних принципів створення моделі профорієнтації учнів. Побудова моделі на ґрунті синтезу, єдності музеєцентричного й освітньо-центричного принципів, з одного боку, дає змогу відмовитися від усталено спрощених підходів до обслуговуючої ролі музеїв відповідно до ідеологічно-партійних замовлень, а з іншого – уможливорює налагодження тісного зв'язку між школою та музеєм, тобто зв'язку, що його відображає досвід становлення музейно-освітнього середовища Закарпаття в чехословацький період і трансформації в контексті використання сучасних інформаційних технологій.

Реалізацію моделі профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття конкретизовано для: а) вивчення дисциплін природничо-наукового циклу; б) гурткової, позакласної та позашкільної роботи. Базисом організації профорієнтаційної роботи з учнями слугує використання профорієнтаційного потенціалу інноваційного музейного середовища, яким є «Музей професій». Особливості застосування інтерактивних засобів музейної педагогіки для ознайомлення учнів із професіями, поширеними у краї, полягають у «відвідуванні» учнями віртуального «Музею професій» та пошуку й доповненні наявної інформації про світ професій новими відомостями, здобутими під час виконання різних видів пошуково-дослідницької, пізнавальної, творчої та проєктної діяльності.

Наповнення музейного середовища професійно-орієнтованим змістом і спеціально організованою діяльністю, спрямованою на формування знань про світ професій, види професійної діяльності, умови, знаряддя та результати праці, сприятимуть наданню системної допомоги учням у виборі майбутньої професійної діяльності.

Сутність профорієнтаційної роботи із сучасною учнівською молоддю пов'язано з активізацією її зацікавлення новим способом подання професійної інформації, стимулюванням пізнавальної, дослідницької активності внаслідок залучення до проєктної діяльності профорієнтаційного змісту.

5. Експериментальна робота, проведена у два етапи, передбачала на першому етапі з'ясування стану професійної орієнтації учнів на практиці в окремих школах Закарпатської області за допомогою анкетування вчителів і учнів; на другому – оцінювання ефективності використання постійно діючого віртуального «Музею професійної орієнтації».

Результати емпіричного дослідження застосування новітніх засобів музейної педагогіки у професійній орієнтації слугували підставою для констатації, що останні, зокрема інноваційне музейно-освітнє середовище, яким є «Музей професій», викликають значний інтерес в учнів, сприяють активізації системи профорієнтаційної роботи в школах. а також мають значні переваги у використанні та значні перспективи подальшої профорієнтаційної роботи.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### *Наукові праці, які відображають основні результати дисертації*

1. Ковач А. І., Керестень І. С., Попова Т. М. Використання елементів музейної педагогіки в природничо-науковій освіті для розвитку професійних інтересів учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: Видавництво ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2015. Вип. 127. С. 167–170.
  2. Ковач А. І., Керестень І. С. Форми музейної педагогіки в сучасних умовах функціонування заповідників Закарпатської області. *Освіта Закарпаття в загальноєвропейському контексті: колективна монографія*. Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2017. С. 63–76.
  3. Ковач А. І. Використання інноваційних технологій музейної педагогіки у профорієнтації учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: Видавництво ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2018. Вип. 153. С. 56–60.
  4. Ковач А. І., Опачко М. В. Використання засобів музейної педагогіки у професійній орієнтації учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: Видавництво ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2019. Вип. 158. С. 135–141
  5. Ковач А. І., Опачко М. В. Професійна орієнтація учнів у історико-педагогічному дискурсі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. Збірник наукових праць. Мукачево: Вид-во МДУ, 2020. Вип. 1 (11). С. 35–38.
  6. Ковач А. Поняття музейно-освітнього середовища в сучасному педагогічному дискурсі. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Наукове видання. Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Глухів: ГНПУ імені Олександра Довженка, 2020. Вип. 3 (44). С. 45–54.
  7. Kovach A., Opachko M. Vocational guidance of students of transcarpathian schools with hungarian language of instruction by interactive means of museum-educational environment. *International Journal of Educational Theory and Practice (IJETP)*, 2020. Volume 7, Issue 14. P. 13-22.
- Опубліковані праці апробаційного характеру***
8. Ковач А. І. Екскурсія до ботанічного саду як форма професійної інформації молоді. *Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції*. Тернопіль, 2013. С. 12–16.
  9. Ковач А. І. Екскурсія учнівської молоді до заповідних територій і до музеїв природничого профілю Закарпатської області. *Перспективні напрямки*

світової науки: збірник статей учасників XXVI Міжнародної наукової конференції «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя», Запоріжжя, 2014. С. 102–103.

10. Keresztény I., Kovács A. Múzeumpedagógia az oktatásban. A múzeumpedagógia történelmi fejlődésének áttekintése, módszereinek alkalmazása különböző korú diákok esetében. *Nyelvi és kulturális sokszínűség Közép-Kelet – Európában: értékek és kihívások Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia*. Beregszász: AUTDOR – SHARK, 2016. С. 243–248.

11. Kovács A., Keresztény I., Opachko M. A múzeumpedagógia eszközeinek felhasználása kiskorú gyerekek pályaeorientációjában. *Kora gyermekkori nevelés szakmai megújításának útjai, lehetőségei*. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Hajdúböszörmény: Debreceni Egyetemi Kiadó «Press», 2017. С. 52–62.

12. Ковач А. І. Дослідження ефективності використання засобів музейної педагогіки у формуванні знань учнів про світ професій. *Педагогічні інновації у фаховій освіті: збірник наукових праць*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. Вип. 1 (9). С. 58–66.

13. Ковач А. І. Профорієнтація учнів у позашкільному вихованні з використанням музейно-освітнього середовища Закарпаття. *Педагогічні інновації у фаховій освіті: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. Вип. 1 (10). С. 89–97.

14. Ковач А. І. Профорієнтація учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття в змісті гурткової роботи. *Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ-Біла Церква: Вид-во «Авторитет» ФОП Курбанова Ю.В., 2019. С. 202–206.

15. Ковач А. Надання освітніх послуг з профорієнтації молоді засобами музейної педагогіки. *Надання соціальних послуг в умовах децентралізації: проблеми та перспективи: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (м.Ужгород, 25 вересня 2020 р.) /за ред. О. Бартош, С. Литвинової, В. Панка, Ф. Шандора*. Ужгород: ФОП Роман О. І., 2020. 110 с. С. 47–48.

### ***Праці, які додатково відображають результати дисертації***

16. Ковач А. І., Опачко М. В. Впровадження інноваційних засобів музейної педагогіки для професійної орієнтації учнів у процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу: біології, хімії, фізики: навчально-методичний посібник. Ужгород: Видавництво «Інватор», 2019. 47 с

## **АНОТАЦІЇ**

***Ковач А. І. Професійна орієнтація учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття (20-ті р. ХХ – початок ХХІ століття).*** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2021.

У дисертації розвиток і становлення профорієнтації системно подано як процес, що відбувався впродовж таких етапів, як: доіндустріальний,

постіндустріальний, інформаційний. Схарактеризовано чинники розвитку системи професійної орієнтації у змісті кожного етапу.

Унаслідок аналізу поняттєвого апарату дослідження визначено музейно-освітнє середовище як сукупність компонентів – музейного довкілля, музейно-освітнього процесу, суб'єктів (учитель та учні) музейно-освітньої комунікації у музейно-освітньому процесі, музейно-освітньої взаємодії.

Схарактеризовано поняття «музейно-освітнє середовище Закарпаття», виокремлено різні за тривалістю і динамікою етапи його розвитку: домусейний, становлення музейної справи, розвитку (чехословацький період), занепаду (угорський період), відродження (радянський період), оновлення (період незалежності), трансформації (сучасний період). Розкрито історичні особливості становлення культурного тла (фону) дослідження. Виявлення можливостей використання історичного досвіду профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття сприяло розробленню моделі профорієнтації учнів. У роботі висвітлено особливості функціонування постійно діючого віртуального комплексу «Музей професійної орієнтації», який застосовують і у процесі навчання дисциплін природничо-наукового циклу, й у гуртковій, позакласній і позашкільній роботі з учнями.

За результатами експериментальної роботи, проведеної у два етапи, констатовано, що новітні засоби професійної орієнтації учнів, до яких зараховано інноваційне музейно-освітнє середовище, яким є «Музей професій», мають значні переваги у використанні та перспективи щодо подальшої профорієнтаційної роботи з учнями.

**Ключові слова:** професійна орієнтація, музейно-освітнє середовище Закарпаття, методи, форми, засоби профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі.

**Ковач А. И. Профессиональная ориентация учащихся в музейно-образовательной среде Закарпатья (20-е г. XX – начало XXI века). – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. Ровенский государственный гуманитарный университет. Ривне, 2021.

В диссертации развитие и становление профориентации системно представлены как процесс, происходивший в течение следующих этапов: доиндустриального, индустриального, постиндустриального, информационного. Охарактеризованы факторы развития системы профессиональной ориентации в содержании каждого этапа.

Вследствие анализа понятийного аппарата исследования музейно-образовательная среда определена как совокупность компонентов – музейной окружающей среды, музейно-образовательного процесса, субъектов (учитель и ученики) музейно-образовательной коммуникации в музейно-образовательном процессе, музейно-образовательного взаимодействия.

Охарактеризовано понятие «музейно-образовательная среда Закарпатья», выделены различные по продолжительности и динамике этапы его развития: домусейный, становления музейного дела, развития (чехословацкий период), упадка (венгерский период), возрождения (советский период), обновления

(период независимости), трансформации (современный период). Раскрыты исторические особенности становления культурного фона исследования. Выявление возможностей использования исторического опыта профориентации учащихся в музейно-образовательной среде Закарпатья способствовало разработке модели профориентации учащихся. В работе представлены особенности функционирования постоянно действующего виртуального комплекса «Музей профессиональной ориентации», который используется как в процессе обучения дисциплинам естественнонаучного цикла, так и в кружковой, внеклассной и внешкольной работе с учащимися.

По результатам экспериментальной работы, проводимой в два этапа, констатировано, что новейшие средства профессиональной ориентации учащихся, к которой отнесена инновационная музейно-образовательная среда, которой является «Музей профессий», имеют значительные преимущества в использовании и перспективы касательно дальнейшей профориентационной работе с учениками.

**Ключевые слова:** профессиональная ориентация, музейно-образовательная среда Закарпатья, методы, формы, средства профориентации учащихся в музейно-образовательной среде.

***Kovach A. I. Vocational guidance of students in the museum-educational environment of Transcarpathia (20s of the XX – beginning of the XXI century).*** – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. Rivne State University of Humanities. Rivne, 2021.

The process of development and formation of vocational guidance is presented in this is through the prism of connection with social, scientific-technical, and production-industrial progress. It took place by the following stages: pre-industrial, industrial, post-industrial, and information. The leading tendencies and main factors of development of the system of vocational guidance in the content of each stage are characterized. The use of museum pedagogy, implemented in the museum-educational environment, is referred to the innovative approaches in the development of vocational guidance issues of today's students.

The analysis of research conceptual apparatus has made it possible to determine the museum-educational environment, under which a part of the integrative educational and museum environment is meant, limited by features (regional, status) and material-technical capabilities of educational institutions; as well as specially set conditions (information-technological, methodical, didactic, psychological) for the realisation of the purposes and tasks of up-bringing, education, and training; organizational-pedagogical influences (museum-educational process) that mediate the interconnected activities and communication of teachers and students in the environment of museum exhibits, objects, etc. The components of the museum-educational environment are: museum environment (objects, expositions, premises, equipment); museum-educational process (goal, content, tasks, methods, forms, means); subjects (a teacher and students) of museum-educational communication in the museum-educational process, museum-educational interaction.

The concept of «museum-educational environment of Transcarpathia» is characterised. Different stages of its development and dynamics are distinguished: pre-museum, formation of museum studies, development (Czechoslovak period), decline (Hungarian period), revival (Soviet period), renewal (independence period), transformation (modern period). The historical features of the formation of the cultural background of the study are revealed. The formation of the museum-educational environment in the Czechoslovak period and its further development to the present day is considered. The connection between the school and the museum through the «vocational guidance link» is traced. The essence of this connection is characterised in separate stages.

Identifying of opportunities to use the historical experience of vocational guidance of students in the museum-educational environment of Transcarpathia allowed to specify the basic principles that underlie the development of a model of vocational guidance for students. The implementation of the model of vocational guidance of students in the museum-educational environment of Transcarpathia is specified for: a) study of disciplines of the natural science cycle; b) circle, out-of-class, out-of-school extracurricular activities. The organization of vocational guidance work with students is based on the use of vocational guidance potential of «Museum of Professions» – the innovative museum environment. The peculiarities of using interactive tools of museum pedagogy to acquaint students with different professions spread in the region are the following: students' «visits» to the virtual «Museum of Professions»; search and supplementing existing information on the world of professions with new information received in the process of projective activity.

The thesis presents the peculiarities of the functioning of the permanent virtual complex «Museum of Vocational Guidance», which is used both while teaching courses of the natural science cycle, and in circle, out-of-class, out-of-school extra curricular activities performed with students. Filling the museum environment with vocationally-directed content and specially organised activities aimed at forming knowledge on the world of professions, professional activities, conditions, tools and results of work, provides systematic assistance to students in choosing future vocational activities.

The results of experimental work, conducted in two stages, testify that the latest means of vocational guidance for students, including the «Museum of Professions» – innovative museum-education environment, have significant advantages in use and prospects for further vocational guidance with students.

**Key words:** vocational guidance, museum-educational environment of Transcarpathia, methods, forms, means of vocational guidance of students in the museum-educational environment.